

3. НАУКОВИЙ СЕМІНАР-ПРАКТИКУМ

Віра Петрівна Чудакова,

доктор філософії / кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України,
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України,
психолог, тренер, доцент консультант, коуч,
м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-3801-6545>

УДК 159.923:005.336.1./5:005.591.6

DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-4\(83\)-56-65](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-4(83)-56-65)

ЗАГАЛЬНИЙ ДИЗАЙН І ЗМІСТ «МОДЕЛІ КЛЮЧОВИХ СИСТЕМ ПСИХОЛОГІЧНО ОБУМОВЛЕНИХ ФАКТОРІВ СТРУКТУРИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ», ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ «ІННОВАЦІЙНОСТІ», ВАГОМОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ (частина 5, початок № 4 (79), 2020; № 1 (80), 2021; № 2 (81), 2021; № 3 (82), 2021)

Анотація.

У публікації представлено авторське дослідження «Психолого-організаційна технологія формування компетентностей конкурентоспроможності особистості в умовах інноваційної діяльності організації» (В. Чудакова) та моделей її реалізації. Розглянуто «компетентність інноваційності»: розкривається актуальність, термінологічно-понятійний апарат, розкривається методика «Експрес діагностика інноваційності» (В. Чудакова, 2016). Представлено загальний дизайн і зміст «моделі психологічної структури процесу інноваційної діяльності» в дослідженні психологічної готовності до інноваційної діяльності, а також основи формування компетентності «інноваційності».

Ключові слова: психолого-організаційна технологія; діагностична модель; корекційно-розвиваюча модель; конкурентоспроможність особистості; інноваційна діяльність; інноваційність; компетентність.

Продовжуємо висвітлення досвіду впровадження в практику діяльності освітніх організацій різних типів і країн результатів наукового дослідження і реалізації авторської інтегративної комплексної системи науково-методичного забезпечення «психології формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організацій». У попередніх випусках науково-методичного журналу «Освіта та розвиток обдарованої особистості» (ISSN 2309-3935, DOI 10.32405/2309-3935), у рубриці «Науковий-семінар практикум», нами здійснено:

– у 1 частині: ознайомлення з «інтегративними методами і технологією експертизи і корекції формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності», яку подано в № 4 (79) (Чудакова В., 2020) (DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2020-4\(79\)-63-69](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2020-4(79)-63-69)) [6];

– у 2 частині: ознайомлення з концептуальними засадами авторської «психолого-організаційної технології формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організацій» (далі «технологія»); представлення загального дизайну, діагностичних і корекційно-розвивальних методів, і моделей експертизи і корекції авторської «технології», яку подано в № 1 (80) (Чудакова В., 2021) (DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-1\(80\)-55-62](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-1(80)-55-62)) [7];

– у 3 частині: ознайомлення з загальним дизайном і програмою організації комплексного емпіричного дослідження щодо експериментальної перевірки і впровадження авторської «Психолого-організаційної технології формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організацій» та моделей її реалізації, а саме: «1. Діагностичної моделі експертизи сформованості

компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організацій» і «2. Корекційно-розвиваюча модель рефлексивно-інноваційного тренінгу, коучингу «Сучасні психологічні технології формування компетентностей конкурентоздатної особистості в швидко мінливих умовах інноваційної діяльності організацій», яку подано в № 2 (81) (Чудакова В., 2021) [12] (DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-2\(81\)-57-66](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-2(81)-57-66));

– у 4 частині: представлення «Психолого-організаційної технології формування компетентностей конкурентоспроможності особистості в умовах інноваційної діяльності організацій», діагностичної та корекційної моделі її реалізації; розгляд «компетентності інноваційності», а саме: актуальність, термінологічно-понятійний апарат, методика «Експрес діагностика інноваційності» (В. Чудакова, 2016); ознайомлення з загальним дизайном, змістом «Моделі психологічної структури процесу інноваційної діяльності» в дослідженні психологічної готовності до інноваційної діяльності, основи формування компетентності «інноваційності», які подано в № 3 (82) (Чудакова В. П., 2021) [13] (DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-3\(82\)-67-75](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-3(82)-67-75)).

Метою цієї публікації (частини 5) є: представлення загального дизайну і змісту «Моделі ключових систем психологічно обумовлених факторів структури психологічної готовності до інноваційної діяльності», основи формування «інноваційності», вагомості компетентності конкурентоздатності особистості. Ознайомлення зі структурою психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності на рівні теоретичного аналізу й узагальнення експертних суджень, яка охоплює такі системні компоненти: 1) *фактори особистості*: «самоменеджменту процесів особистої діяльності»; «розв'язання проблем інноваційної діяльності»; «функціонального стану і працездатності»; «особистісних рис, їх структур і закономірностей змін»; «креативності особистості»; «самоактуалізації і саморозвитку»; «особистісних цінностей»; «педагогічних технологій (знань і вмінь)»; «психологічних технологій (знань і вмінь)»; «психологічної готовності до інноваційної діяльності»; 2) *фактори організації*: «психологічної атмосфери нововведень»; «менеджменту і підтримки нововведень»; «стратегій інноваційної діяльності»; «ефективної взаємодії»; «використання технічних засобів»; «ситуаційно-динамічні та специфічні фактори»; «експертизи інноваційної діяльності»; «корекції інноваційної діяльності»; 3) *фактори навчання і корекції*: «теоретичної підготовки до інноваційної діяльності»; «соціально-психологічного навчання»; «самостійної підготовки до інноваційної діяльності»;

«психологічного консультування»; «психотерапевтичної допомоги».

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконано в рамках комплексних науково-дослідних тем:

– *Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*, зокрема: лабораторії психології навчання імені І.О. Синиці «Діяльнісна самореалізація особистості в освітньому просторі» (РК 0114U000602, 2014–2017 рр.); «Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми» (РК 0118U003098, 2018–2020 рр.).

– *Інституту педагогіки НАПН України*, зокрема: відділу профільного навчання: «Науково-методичне забезпечення допрофесійної підготовки старшокласників», (підтема) «Науково-методичне забезпечення формування конкурентоздатності особистості в умовах допрофесійної підготовки» (0116U003182, 2016–2018 рр.); «Науково-методичне забезпечення підготовки вчителя до реалізації ідей компетентісно зорієнтованого навчання», (напрямок) «Науково-методичне забезпечення формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності» (РК № 0119U001262, 2019–2021 рр.).

Експериментально-наукова база і географія. Дослідження проводилося з учасниками освітнього процесу на базі експериментальних закладів загальної середньої освіти України: ЗЗСО м. Одеси (відповідальна за експеримент на регіональному рівні – Т. Волковська): ЗЗСО – № 52 (директор Н. Мацкул); № 81 (Т. Завтур); № 82 (Н. Костікова); № 86 (В. Шакіна); № 89 (Р. Черненко); № 118 (Н. Єфімова); НВК – № 4 (Н. Аббас); № 49 (Г. Надежко); № 53 (І. Телишак). ЗЗСО м. Херсону (відповідальна за експеримент на регіональному рівні Т. Верещака): НВК № 15 (Лі. Стратійчук); ЗОШ № 46 (О. Дмитрієнко); ЗОШ № 53 (О. Демчук); гімназії № 6 (С. Корж) і *Херсонської області*, Козачелагерська ЗОШ, Олешківського р-ну (М. Дудченко); Макарівського багатопрофільного ліцею» Макарівської районної ради Київської області (Н. Українець).

У Республіці Узбекистан авторська «Технологія» реалізується в рамках «Проекту міжнародної співдружності освітніх програм В. Чудакової в Узбекистані» на базі ЗВО м. Ташкенту: Ташкентський державний педагогічний університет ім. Нізамі, кафедра психології (М. Бафаєв), Національний університет Узбекистану ім. М. Улугбека, Ташкентського фармацевтичному інституті, Туринському політехнічному університеті в м. Ташкент, кафедра соціально-гуманітарних дисциплін (Лі. Томчани) м. Бухара: Бухарський державний університет, кафедра психології і педагогіки (М. Усманова); Бухарський державний

медичний інститут ім. Абу Алі ібн Сіно, кафедра педагогіки, психології і мов (Г. Курбанова).

У Республіці Казахстан авторська «Технологія» реалізується в рамках міжнародного проекту на базі Казахського державного жіночого педагогічного університету в м. Алмати (А. Карієв).

Завдяки науково-методичній і творчій співпраці з названими вище закладами освіти та колективами різних країн, на різних етапах науково-дослідної експериментальної діяльності було розроблено, апробовано і впроваджено комплексну систему науково-методичного забезпечення, відпрацьовувався інтегративний діагностичний інструментарій; розроблено інформаційно-смісловий, діагностичний, аналітично-інтерпретаційний і прогностичний та корекційно-розвивальний блоки; відшліфовано окремі аспекти і компоненти модулів «Технології», кожний заклад і освітня установа зробили важливий і цінний внесок.

Методи. Для розв'язання окресленої проблеми та реалізації завдань науково-дослідної діяльності використовувалися такі методи наукового дослідження: аналіз літератури з проблеми, теоретичний аналіз проблеми; проведення пілотажного дослідження, психолого-педагогічний експеримент, психолого-педагогічні діагностичні методики, метод експертної оцінки, методи математичної статистики, метод активного соціально-психологічного навчання, тренінгу, коучингу. Математична обробка даних здійснювалася за допомогою комп'ютерного пакету статистичних програм SPSS (версія 20).

У цій публікації детально буде розглянуто такі питання.

1. *Науково-методичне забезпечення «психології формування компетентностей конкурентоздатної особистості в умовах інноваційної діяльності».*

2. *Компетентність «інноваційності» – вагомий показник забезпечення конкурентоздатності особистості.*

3. *Теоретична модель психологічної структури процесу інноваційної діяльності.*

4. *Ключові «внутрішні» та «зовнішні» умови формування психологічної готовності до інноваційної діяльності, засади формування компетентності «інноваційності» особистості.*

5. *Загальний дизайн і зміст «Моделі ключових систем психологічно обумовлених факторів структури психологічної готовності до інноваційної діяльності».*

1. Науково-методичне забезпечення «психології формування компетентностей конкурентоздатної особистості в умовах інноваційної діяльності».

Важливою є проблема дослідження психології формування компетентностей конкурентоздатної особистості в умовах інноваційної діяльності. Це

підтверджується законодавчою базою України. Так, у Законі України «Про освіту» (2017) зазначено, що *метою професійної освіти є формування і розвиток компетентностей особистості, необхідної для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності і перспектив кар'єрного зростання впродовж життя. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, що необхідні кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності* [8]. Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, *творчість, ініціативність, уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми*. Однією з вагомих є компетентність інноваційності, яку нами досліджено [10; 11] і висвітлено в ряді авторських публікацій [5–13; 14], про неї ми поговоримо нижче.

Перш ніж розкриємо загальний дизайн і зміст «Моделі ключових систем психологічно обумовлених факторів структури психологічної готовності до інноваційної діяльності», у цій публікації ми розглянемо питання дослідження проблеми «психології формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності», а також вагомої її детермінанти – показника «компетентності інноваційності».

Проблема «науково-методичного забезпечення психології формування компетентностей конкурентоспроможності особистості в умовах інноваційної діяльності організацій» є актуальною і пріоритетною. З метою її розв'язання нами розроблено авторську інтегративну комплексну систему науково-методичного забезпечення формування компетентностей конкурентоздатної особистості в умовах інноваційної діяльності: психолого-організаційна технологія, діагностична та корекційно-розвивальні моделі, психолого-діагностичні та корекційно-розвивальні методи, програмне забезпечення спеціальної психологічної підготовки, навчально-методичні посібники, інструктивно-методичні матеріали та рекомендації.

Для її реалізації нами було розроблено і впроваджується авторська «Психолого-організаційна технологія формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організацій» [5–14] (далі – «Технологія»). Технологія охоплює дві взаємопов'язані моделі: 1) *Діагностична модель експертизи компетентностей конкурентоздатності особистості*; 2) *Корекційно-розвивальна модель рефлексії*.

сивно-інноваційного тренінгу, коучингу (В. Чудакова) [5–14]. «Технологія» містить основні блоки: інформаційно-смісловий, діагностичний, аналітично-інтерпретаційний та прогностичний, і корекційно-розвивальний.

У процесі реалізації «1) Діагностичної моделі експертизи компетентностей конкурентоздатності особистості» нами було проведено констатувальний етап емпіричного дослідження, а саме: пошуково-теоретичний, власне констатувальний, узагальнювально-контрольний [5–13]. Досліджено фактори, умови і чинники – компоненти та їхні оцінні показники, що впливають на стан сформованості компетентностей конкурентоздатності особистості. Визначено перелік зазначених компонентів. Кожен із них є інтегральним утворенням (метапрофесійними якостями особистості).

За результатами поточного дослідження зазначеної моделі «технології» нами визначено стан сформованості компетентностей конкурентоздатності особистості, зокрема: компетентність інноваційності; особистісні якості; практиологічні компетентності (психолого-професійний), когнітивні (пізнавальні) компетентності; комунікативні компетентності; рефлексивності та самоусвідомлення себе як професіонала; мотиваційної компетентності; самоактуалізації; компетентностей психологічної стійкості, стресостійкості та здатності до швидкої адаптації; емоційно-вольової саморегуляції; вирішення конфліктів; цілепокладання тощо [6]. У ряді авторських публікацій нами було розглянуто: ключову «компетентність інноваційності» як вагомий показник забезпечення конкурентоздатності особистості: розкрито актуальність її дослідження, термінологічно-понятійний апарат «інноваційності», особливості дослідження «інноваційності» як цільового показника, розкрито теоретико-методологічну основу методики «Експрес діагностика інноваційності» (В. Чудакова, 2016)». За результатами її використання було визначено «рівень інноваційності» (позитивний, нульовий рівень і негативний) та «тенденція інноваційності» (емоційно-практична; теоретично-інтелектуальна) персоналу освітніх організацій. Зазначено, що запропонований термін «інноваційність» став дієвим інструментом самостійної експертизи та коригування процесів інноваційної діяльності і водночас відображає психологічний зміст протікання інноваційної діяльності та її детермінації на рівні особистості.

У процесі реалізації «2) Корекційно-розвиваюча модель рефлексивно-інноваційного тренінгу, коучингу» нами проведено формувальний етап дослідження. За результатами розроблено і впроваджено дві освітні програми: 1) загальна програма; 2) індивідуальна програма, які розглянуто у низці авторських публікацій [5–12; 14].

2. Компетентність «інноваційності» – вагомий показник забезпечення конкурентоздатності особистості.

Для забезпечення конкурентоздатності особистості на ринку праці та мобільності та перспектив кар'єрного зростання впродовж життя, на сучасному етапі інноваційного розвитку актуальності набуває дослідження «компетентностей інноваційності» – однієї з ключових компетентностей необхідної для успішної самореалізації особистості. Про це свідчать положення та нормативно-правові законодавчі документи прийняті в Україні [3].

Інтегральний показник «інноваційності» нами започатковано (розроблено, науково-обгрунтовано, впроваджено) як цільовий показник у процесі комплексного емпіричного дослідження «формування психологічної готовності персоналу організацій до інноваційної діяльності» [8–11; 13; 14]. Нами було здійснено поєднання в єдиному контексті засобів теоретичного та емпіричного підходів у вивченні досліджуваної проблеми на базі системної методології, компонентно-структурного і динамічного аналізу. Для цього в спеціальній психолого-педагогічній літературі вивчалися та пропонувалися до використання набори критеріїв ефективності педагогічної діяльності та критерії ефективності інноваційної діяльності. Узагальнюючи конкретний зміст таких критеріїв із метою наступного здійснення емпіричного дослідження, нами введено робочий термін «інноваційність» – інтегральний показник сформованості психологічної готовності до інноваційної діяльності. На якісному, теоретичному рівні – це перелік можливих критеріїв ефективності інноваційної діяльності. На емпіричному рівні – це окремий вектор у багатомірному просторі умов і чинників сформованості психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності [8–9; 10, с. 20; 11–13].

Ми розглядаємо «інноваційність» як окремий вектор, що інтегрує зміст сукупності показників ефективності інноваційної діяльності та використано нами як цільовий показник, що має бути максимізований використанням емпірично виявлених його зв'язків з іншими складовими особистості та закономірностями його функціонування в ході інноваційної діяльності. Показник «інноваційність» – це оцінка першого загального фактору в наборі емпіричних корелятивів рівня та тенденції інноваційної діяльності, що дає змогу виявити персонал освітніх організацій з підвищеним рівнем і тенденцією «інноваційності», а також вивчити особливості латентної структури особистісних факторів та рис, що детермінують інноваційність. Процес формування психологічної готовності до інноваційної діяльності – це кероване та цілеспрямоване, багатомірне зміщення особистості в просторі рис і властивостей до

кластеру персоналу освітніх організацій з підвищеним рівнем інноваційності [8–10, с. 20; 11–13].

Розглянемо особливості дослідження «інноваційності». З метою з'ясування взаємозв'язків та впливу системи «зовнішніх» і «внутрішніх» умов і факторів на *цільовий показник* – інтегральний показник «інноваційності». Усі інші показники розглядалися нами як фактори, чинники й умови рівня «інноваційності» особистості. Термін «*інноваційність*» нами розглядається як позначення інтегрального рівня тенденції, інтенсивності й активності персоналу освітніх організацій у здійсненні інноваційної діяльності, що розглядається як окрема риса особистості, потенціал успішності нововведень, а на емпіричному рівні як вектор у багатомірному просторі властивостей особистості. Використання цього робочого терміна став проміжним, допоміжним, кроком до інтеграції теоретичних й емпіричних складових дослідження. Це було зумовлено тим, що більшість теоретичних конструктів, унаслідок їх абстрактності та високого рівня узагальненості, неможливо виміряти безпосередньо. «*Інноваційність*» персоналу організацій – це інтегральна характеристика особливостей його індивідуальної діяльності з впровадження новачій, яка значною мірою охоплює зміст визначеного раніше терміна «інтегральний показник ефективності інноваційної діяльності» (теоретично можлива сукупність об'єктивних показників ефективності інноваційної діяльності). Певне звуження змісту «інноваційність» надало можливість його виміру (подібно до інших рис особистості) в умовах освітніх організацій самими учасниками психолого-педагогічного процесу [8–13].

Запропонований термін «інноваційність» став дієвим інструментом самостійної експертизи та коригування процесів інноваційної діяльності і водночас відображає психологічний зміст протікання інноваційної діяльності та її детермінації на рівні особистості. Отже, «інноваційність» – це окремий вектор, інтегральний зміст сукупності показників ефективності впровадження нововведень і використаний нами як цільовий показник, який максимізований використанням емпірично виявлених його зв'язків з іншими складовими особистості та закономірностями її функціонування в ході інноваційної діяльності [8–13].

Першим кроком дослідження була побудова цільового показника «інноваційності» за оцінками експертів (керівників) та самооцінки. *Другим кроком* є безпосередньо експертиза стану сформованості «інноваційності» особистості, яку здійснено за допомогою методики опитувального типу, авторської анкети-опитувальника «Експрес діагностика інноваційності» (В. Чудакова), у її валідації нами було задіяно 1677 респондентів. *За результатами* визначено «рівень інноваційності» (позитивний, нульовий рівень і негативний) та «тенденцію інноваційності»

(емоційно-практична; теоретично-інтелектуальна) персоналу освітніх організацій. В основу її закладено оцінні судження респондентів, її апробовано і описано в публікаціях автора [8–13].

Теоретико-методологічною основою методики є факт того, що в психолого-педагогічній літературі [5; 6; 8–13] вивчалися і запропоновані до використання набори критеріїв ефективності інноваційної педагогічної діяльності та критеріїв ефективності інноваційної діяльності. Нами було узагальнено конкретний зміст таких критеріїв з метою наступного здійснення емпіричного дослідження. З цією метою на початку нами запропоновано до використання термін «інтегральний показник ефективності інноваційної діяльності». На *якісному рівні* – це контрольний перелік складових ефективності інноваційної діяльності (темп, якість, доцільність тощо), а на *емпіричному (статистичному)* – це оцінка першого загального фактору з масиву оцінок складових ефективності процесу здійснення інноваційної діяльності. Ця методика не мала чітко визначених і психометрично доведених алгоритмів формалізації первісних суджень персоналу [10; 11]. Тому в необхідних і допустимих з позицій психодіагностики випадках ми використали процедуру факторного аналізу й оцінки латентних факторів для побудови інтегрального показника «інноваційності». Отримані вектори розглядаються в ролі допоміжних характеристик базового простору рис особистості, який використано в дослідженні. Їх призначення – це індивідуалізація психологічної корекційної роботи з персоналом освітніх організацій у ході спеціальної психологічної підготовки [8; 10–13].

3. Теоретична модель психологічної структури процесу інноваційної діяльності.

Представлення на рівні теоретичного аналізу й узагальнення експертних суджень, загального дизайну і змісту «Моделі ключових систем психологічно обумовлених факторів структури психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності», за основу візьmemo «модель психологічної структури процесу інноваційної діяльності» нами було здійснено в попередній публікації даного видання [13; 14].

Дослідження особистісної детермінації інноваційної діяльності в просторі конституційних й особистісних рис, складових самоактуалізації та інших подібних показників (які вивчалися в поточному дослідженні) є вивченням в площині психології лише *статичної* сторони процесу здійснення інноваційної діяльності [10–12]. Такий ракурс аналізу доцільно доповнити вивченням *динамічних* аспектів інноваційної діяльності персоналу освітніх організацій.

На нашу думку, однією з продуктивних моделей дослідження психологічних аспектів ін-

новаційної діяльності є *модель психологічної структури діяльності людини*, яку ми уявляємо у формі послідовності її складових: *ціль* → *мотив* → *спосіб* → *результат* → *контроль* → *корекція* (рис. 1). Розглядаємо її як ітераційний цикл поступового досягнення задовільного результату діяльності. Інноваційна діяльність – це циклічний процес, що розгорнутий у часі.

Загальний дизайн і зміст названих вище складників «Теоретичної моделі психологічної структури процесу інноваційної діяльності»: *ціль* → *мотив* → *спосіб* → *результат* → *контроль* → *корекція*, нами розкрито в низці авторських публікацій [10; 11; 13].

Динамічний аспект процесу інноваційної діяльності особистості містить певну кількість психологічних умов і чинників, які нами вивчено в процесі дослідження «формування психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності» [10; 11]. Частина із них допускає вимір у межах констатувального експерименту з вивчення особистісної детермінації інноваційної діяльності, а інша – передбачає можливість виявлення на якісному рівні лише в ході спеціальної психологічної підготовки персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності (у формі рефлексивно-інноваційного тренінгу, коучингу, консультуванні тощо).

4. Ключові «внутрішні» і «зовнішні» умови формування психологічної готовності до інноваційної діяльності, основи формування компетентності «інноваційності» особистості.

У системі освіти поряд із важливими матеріально-технічними, організаційно-управлінськими чинників процесу впровадження нововведень існують (посідаючи чільне місце) і суттєво детермінують *інноваційні комплекси психологічних умов педагогічних інновацій* – це системи психологічно зумовлених зовнішніх і внутрішніх факторів, умов і чинників, які підвищують або знижують імовірність ефективного здійснення інноваційної діяльності персоналу освітніх організацій.

На відміну від організаційно-управлінських і навчально-методичних аспектів інноваційної діяльності персоналу освітніх організацій, психологічні аспекти проблеми процесів впровадження інновацій вивчені недостатньо та потребують поглибленого дослідження. З-поміж головних напрямів такого дослідження мають бути насамперед психологічні закономірності та механізми самозміни, самовдосконалення і самоактуалізації особистості, які забезпечують використання нових форм діяльності та її організації в ході здійснення інноваційних проєктів, внутрішня й зовнішня мотивація особистісних змін, емоційно-почуттєвий, психологічний і функціональний стан людини в ході інноваційної діяльності, що потребують значної додаткової енергії [11].

До найважливіших *зовнішніх умов* інноваційної діяльності ми зараховуємо: загальну психологічну культуру керівників і співробітників освітньої організації; рівень розвитку колективу і його соціально-психологічні характеристики; організаційну етику і домінуючу систему цінностей; організаційно-управлінські фактори (системи офіційних і неофіційних відносин) і особливості освітньої організації; участь організації в інноваційних проєктах; мотиваційне середовище і систему стимулювання інноваційної діяльності тощо.

До ключових *внутрішніх умов*, що забезпечують ефективність інноваційної діяльності зараховуємо: систему конституційних, індивідуальних та особистісних рис; рівень загальної психологічної культури персоналу освітніх організацій; характер особистої мотивації до інноваційної діяльності; широту і якість репертуару педагогічних прийомів і засобів; рівень особистої педагогічної майстерності; спрямованість персоналу освітніх організацій на саморозвиток, самореалізацію та самоактуалізацію; готовність до змін змісту, алгоритмів і прийомів власної діяльності тощо [11].

Внутрішні та зовнішні чинники інноваційної діяльності з огляду психології мають принципову відмінність.

Внутрішні умови та фактори (риса, властивості, процеси) утворюють цілісну систему психологічних параметрів, які сприяють або заважають ефективності інноваційної діяльності персоналу освітніх організацій. Вплив на окремі складові такої системи ускладнюється системним «опором» усієї сукупності зв'язків компонентів особистості (тенденція до збереження структури), а отже, розвивальний вплив на особистість новатора (інноватора) має бути цілісним, системним, спрямованим на системотвірні фактори, що істотно впливають на ефективність впровадження педагогічних новацій [11].

Зовнішні умови та фактори (керівник, організаційно-інноваційне середовище, характеристичні особливості колективу, мотиваційне середовище, атмосфера школи, фінансування тощо) виступають як окремі самодостатні та взаємозалежні чинники, що підвищують або зменшують імовірність впровадження нововведень. Така особливість надає можливість послідовного в часі створення умов у зовнішньому середовищі інноваційної діяльності та водночас дослідження впливу окремих зовнішніх факторів на її ефективність [11].

Аналіз змісту різноманітних факторів інноваційної діяльності доводить, що досить незначна їх частина не пов'язана з психологією – фінансування, забезпечення навчальним обладнанням, побудова й ремонт приміщень тощо. Більшість із них стосується спеціальних психолого-педагогічних професійних якостей

персоналу освітніх організацій, особливостей психологічної атмосфери, що має сприяти інноваціям, системам відносин у колективі, психологічно правильної поведінки керівника в ході впровадження нововведень, психологічно й психотерапевтично коректної взаємодії персоналу освітніх організацій між собою, та з учнями, психологічним обґрунтуванням нових методів навчання тощо. Таким чином, психологічні аспекти організаційних і педагогічних проблем інноваційної діяльності можуть розглядатися як ключові чинники загальної ефективності процесів впровадження.

Ключові «внутрішні» особистісні фактори формування психологічної готовності до інноваційної діяльності нами представлено у результатах дисертаційного дослідження [11] і ряді авторських публікаціях [5–14].

У цій публікації зосереджено увагу на «зовнішніх» умовах.

5. Загальний дизайн і зміст «Моделі ключових систем психологічно обумовлених факторів структури психологічної готовності до інноваційної діяльності».

Фактори й умови зовнішнього типу мають суттєву відмінність від системи внутрішніх особистісних чинників, які тісно пов'язані в системі (нематеріальні, латентні) й функціонують як інтегральний системний ефект в особистості. Більшість зовнішніх факторів взаємно незалежні та впливають на процес інноваційної діяльності як такі, що розділені за часом фактори, що підвищують чи знижують ймовірність її ефективності. Особливість зовнішніх факторів, з точки зору керівництва й оптимізації особистісних інноваційних дій персоналу освітніх організацій, полягає в можливості їх створення на управлінському рівні, активізації, підсилення тощо. Щодо внутрішніх факторів, то їх можна використати лише з ініціативи особистості персоналу освітньої організації [11].

Наявну ієрархію впливовості різних зовнішніх психологічних факторів на інноваційну діяльність можна побудувати лише за допомогою емпіричного дослідження, тому розгляд їх у нашому дослідженні здійснюється в довільному порядку.

Вивчення і теоретичний аналіз педагогічної, психологічної та управлінської літератури з питань здійснення організаційних змін і впровадження нововведень (інновацій) дав змогу виділити впливові фактори інноваційної діяльності, що мають значні психологічні складові [11].

З огляду на те, що фактори інноваційної діяльності частково перетинаються та створюють системні ефекти як окремі фактори, виділення перерахованих далі факторів має теоретичний характер і зорієнтоване на визначення змісту на-

вчальних програм підготовки персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності.

З метою побудови теоретичної моделі формування психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності розглянемо її в контексті динамічного аспекту.

Відповідно до психологічної структури діяльності людини [11; 13] і теоретичної моделі психологічної структури процесу інноваційної діяльності особистості (представлену нами раніше на рис. 1). На нашу думку, ключовими компонентами системи психологічно обумовлених факторів, які впливають на зовнішні умови і чинники ефективності процесу інноваційної діяльності персоналу освітніх організацій, є фактори: 1) *особистості*, 2) *організації*, 3) *навчання і корекції*. Представимо їх взаємозв'язок у вигляді теоретичної моделі (рис. 2).

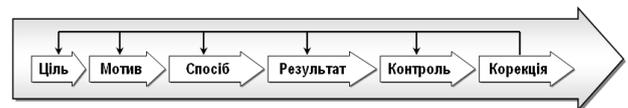

Рис. 2. Теоретична модель ключових систем психологічно обумовлених факторів процесу інноваційної діяльності персоналу освітніх організацій

Структура психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності на рівні теоретичного аналізу й узагальнення експертних суджень охоплює такі ключові системні компоненти [11].

– *Фактори особистості*: «самоменеджменту процесів особистої діяльності»; «розв'язання проблем інноваційної діяльності»; «функціонального стану і працездатності»; «особистісних рис, їх структур і закономірностей змін»; «креативності особистості»; «самоактуалізації та саморозвитку»; «особистісних цінностей»; «педагогічних технологій (знань і вмінь)»; «психологічних технологій (знань і вмінь)»; «психологічної готовності до інноваційної діяльності» [11].

– *Фактори організації*: «психологічної атмосфери нововведень»; «менеджменту і підтримки нововведень»; «стратегій інноваційної діяльності»; «ефективної взаємодії»; «використання технічних засобів»; «ситуаційно-динамічні та специфічні фактори»; «експертизи інноваційної діяльності»; «корекції інноваційної діяльності» [11].

– *Фактори навчання і корекції*: «теоретичної підготовки до інноваційної діяльності»; «соціально-психологічного навчання»; «самостійної підготовки до інноваційної діяльності»; «психологічного консультування»; «психотерапевтичної допомоги» [11].

У подальших публікаціях у наступних номерах цього видання буде ретельно розглянемо названі вище ключові системні компоненти, розкриємо

їх загальний дизайн і зміст складників «Моделі ключових систем психологічно обумовлених факторів структури психологічної готовності до інноваційної діяльності».

У наступних публікаціях розглянемо:

– частина 6: «Загальний дизайн і зміст «особистісних факторів» ключових системних компонентів структури психологічної готовності до інноваційної діяльності, основи формування «інноваційності», вагомої компетентності конкурентоздатності особистості».

– частина 7: «Загальний дизайн і зміст «організаційних факторів» ключових системних компонентів структури психологічної готовності до інноваційної діяльності, основи формування «інноваційності», вагомої компетентності конкурентоздатності особистості».

– частина 8: «Загальний дизайн і зміст «факторів навчання (підготовки) і корекції» ключових системних компонентів структури психологічної готовності до інноваційної діяльності, основи формування «інноваційності», вагомої компетентності конкурентоздатності особистості».

Продовження у наступному номері.

Використані літературні джерела

1. Про освіту: Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

2. Концепція «Нова українська школа. – URL: <http://osvita.ua/school/reform/54276/>.

3. Феномен інновацій: освіта, суспільство і культура: монографія / [В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, В. В. Пролєєв, О. К. Микал, В. О. Рябенко та ін.], за ред. В. Г. Кременя. – Київ : Пед. думка, 2008. – 472 с.

4. Чудакова В. П. Загальний дизайн і програма організації комплексного емпіричного дослідження «психології формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організації» (Частина 3) / В. П. Чудакова // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2021. – № 2 (81). – С. 57–66. DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-2\(81\)-57-66](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-2(81)-57-66).

5. Чудакова В. П. Интеграция диагностических и коррекционно-развивающих методов формирования компетентностей конкурентоспособности личности в условиях инновационной деятельности / В. П. Чудакова // Вестник интегративной психологии. – 2020. – Вып. 20. – 180 с.

6. Чудакова В. П. Интегративні методи і технологія експертизи і корекції формування компетентностей конкурентоспроможності особистості в умовах інноваційної діяльності (частина 1) / В. П. Чудакова // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2020. – № 4 (79). – С. 63–69. DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2020-4\(79\)-63-69](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2020-4(79)-63-69).

7. Чудакова В. П. Концептуальні засади «психолого-організаційної технології формування компетент-

ностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організації» (частина 2) / В. П. Чудакова // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2021. – № 1 (80). – С. 55–62. DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-1\(80\)-55-62](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-1(80)-55-62).

8. Чудакова В. П. Психологічна готовність до інноваційної діяльності – головний ресурс розвитку компетентностей конкурентоздатності особистості / В. П. Чудакова // Інноваційний поступ ліцею: погляд крізь століття: практико-зорієнтований збірник-посібник. 2019: Ліцей міжнародних відносин. – С. 55–64.

9. Чудакова В. П. Психологічні механізми особистісної детермінації «інноваційності» – показник конкурентоздатності особистості / В. П. Чудакова // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2016. – № 7 (50) липень – С. 47–52. – URL: <http://otr.ioid.gov.ua/images/pdf/2016/7/12.pdf>.

10. Чудакова В. П. Формування психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності: автореф. канд. психол. наук: спец. 19.00.10 / В. П. Чудакова; Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2016. – 24 с.

11. Чудакова В. П. Формування психологічної готовності персоналу освітніх організацій до інноваційної діяльності: дис. ... канд. психол. наук; 19.00.10 / В. П. Чудакова; Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2016. – 474 с.

12. Чудакова В. П. Загальний дизайн і програма організації комплексного емпіричного дослідження «психології формування компетентностей конкурентоздатності особистості в умовах інноваційної діяльності організації» (ч. 3) / В. П. Чудакова // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2021. – № 2 (81). – С. 57–66. – URL: <http://otr.ioid.gov.ua/images/pdf/2021/2/10.pdf> DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-2\(81\)-57-66](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-2(81)-57-66).

13. Чудакова В. П. Загальний дизайн, зміст «моделі психологічної структури процесу інноваційної діяльності» у дослідженні психологічної готовності до інноваційної діяльності, основи формування «інноваційності» – компетентності конкурентоздатності особистості (ч. 4) / В. П. Чудакова // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2021. – № 3 (81). – С. 67–75. – URL: [http://otr.ioid.gov.ua/images/pdf/2021/3/IOD_3\(82\)2021-30-09_на%20сайт-67-75.pdf](http://otr.ioid.gov.ua/images/pdf/2021/3/IOD_3(82)2021-30-09_на%20сайт-67-75.pdf) DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-3\(82\)-67-75](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-3(82)-67-75).

14. Chudakova V. Resources Development of the Competences of Personality Competitiveness in Terms of Innovative Activities / V. Chudakova // Professional competencies and educational innovations in the knowledge economy. – Bulgaria: Publishing House ACCESS PRESS, 2020. – 532 p.

References

1. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 05.09.2017 № 2145-VIII [On education: Law of Ukraine of September 5, 2017 № 2145-VIII]*. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

2. Kontseptsii «Nova ukrainska shkola [The concept of “New Ukrainian school”]. Retrieved from: <http://osvita.ua/school/reform/54276/> [in Ukrainian].
3. Kremen, V. H., Ilin, V. V., Proleiev, V. V., Mykal, O. K., & Riabenko, V. O. (2008). *Fenomen innovatsii: osvita, suspilstvo i kultura [The phenomenon of innovation: education, society and culture]*. Kyiv. 472 p. [in Ukrainian].
4. Chudakova, V. P. (2021) Zahalnyi dyzain i prohrama orhanizatsii kompleksnoho empyrychnoho doslidzhennia «psykholohii formuvannia kompetentnosti konkurentozdatnosti osobystosti v umovakh innovatsiinoi diialnosti orhanizatsii» (chastyna 3) [General design and program of organization of complex empirical research “psychology of formation of competencies of personality competitiveness in the conditions of innovative activity of the organization” (Part 3)]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and development of a gifted personality*. 2 (81). P. 57–66. DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-2\(81\)-57-66](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-2(81)-57-66). [in Ukrainian].
5. Chudakova, V. P. (2020). Integratsiya diagnosticheskikh i korektsionno-razvivayushchikh metodov formirovaniya kompetentnostey konkurentosposobnosti lichnosti v usloviyakh innovatsionnoy deyatel'nosti [Integration of diagnostic and correctional-developmental methods for the formation of competencies of an individual's competitiveness in the context of innovative activity]. *Vestnik integrativnoy psikhologii – Bulletin of integrative psychology*. Vol. 20. P. 169–172. [in Russian].
6. Chudakova, V. P. (2021). Intehratyvni metody i tekhnolohiia ekspertyzy i korektsii formuvannia kompetentnosti konkurentospromozhnosti osobystosti v umovakh innovatsiinoi diialnosti [Integration methods and technology of examination and correction of competencies of competitiveness and specialness in the minds of innovation (part 1)]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and development of a gifted personality*. 4 (79). P. 63–69. DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2020-4\(79\)-63-69](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2020-4(79)-63-69). [in Ukrainian].
7. Chudakova, V. P. (2021). Kontseptualni zasady «psykholoho-orhanizatsiinoi tekhnolohii formuvannia kompetentnosti konkurentozdatnosti osobystosti v umovakh innovatsiinoi diialnosti orhanizatsii» [Conceptual principles of «psychological and organizational technology of formation of competencies of individual competitiveness in the conditions of innovative activity of organizations» (part 2)]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and development of a gifted personality*. 1 (80). P. 55–62. DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-1\(80\)-55-62](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-1(80)-55-62). [in Ukrainian].
8. Chudakova, V. P. (2019). Psykholohichna hotovnist do innovatsiinoi diialnosti – holovnyi resurs rozvytku kompetentnosti konkurentozdatnosti osobystosti [Psychological readiness for innovation – the main resource for the development of competencies of personality competitiveness]. *Innovatsiinyi postup litsei: pohliad kriz stolittia – Innovative progress of the lyceum*. P. 55–64. [in Ukrainian].
9. Chudakova, V. P. (2016). Psykholohichni mekhanizmy osobystisnoi determinatsii «innovatsiinosti» – pokaznyk konkurentozdatnosti osobystosti [Psychological mechanisms of personal determination of “innovation” – an indicator of competitiveness of the individual]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and development of a gifted personality*. 7 (50). P. 47–52. Retrieved from: <http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2016/7/12.pdf> [in Ukrainian].
10. Chudakova, V. P. (2016). Formuvannia psykholohichnoi hotovnosti personalu osvitykh orhanizatsii do innovatsiinoi diialnosti [Formation of psychological readiness of the personnel of the educational organizations to innovative activity]: *Abstract of Candidate's thesis*. Kyiv. 24 p. [in Ukrainian].
11. Chudakova, V. P. (2016). Formuvannia psykholohichnoi hotovnosti personalu osvitykh orhanizatsii do innovatsiinoi diialnosti [Formation of psychological readiness of the personnel of the educational organizations to innovative activity]: *Candidate's thesis*. Kyiv. 474 p. [in Ukrainian].
12. Chudakova, V. P. (2021). Zahalnyi dyzain i prohrama orhanizatsii kompleksnoho empyrychnoho doslidzhennia «psykholohii formuvannia kompetentnosti konkurentozdatnosti osobystosti v umovakh innovatsiinoi diialnosti orhanizatsii» (chastyna 3) [General design and program of organization of complex empirical research «psychology of formation of competencies of personality competitiveness in terms of innovation of the organization» (Part 3)]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and development of a gifted personality*. 2 (81). P. 57–66. Retrieved from: <http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2021/2/10.pdf>; DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-2\(81\)-57-66](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-2(81)-57-66).
13. Chudakova, V. P. (2021). Zahal'nyy dyzayn, zmist «modeli psykholohichnoyi struktury protsesu innovatsiynoyi diyal'nosti» u doslidzhenni psykholohichnoyi hotovnosti do innovatsiynoyi diyal'nosti, osnovy formuvannya «innovatsiynosti» – kompetentnosti konkurentozdatnosti osobystosti (chastyna 4) [General design, content «model of the psychological structure of the process of innovation» in the study of psychological readiness for innovation, the basis for the formation of «innovation» – competence of personality competitiveness (Part 4)]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and development of a gifted personality*. 3 (81). P. 67–75. Retrieved from: [http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2021/3/IOD_3\(82\)2021-30-09_na%20sajt-67-75.pdf](http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2021/3/IOD_3(82)2021-30-09_na%20sajt-67-75.pdf); DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-3\(82\)-67-75](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-3(82)-67-75).
14. Chudakova, V. (2020). Resources Development of the Competences of Personality Competitiveness in Terms of Innovative Activities. *Professional competencies and educational innovations in the knowledge economy*. Bulgaria: Publishing House ACCESS PRESS, P. 473–485.

Chudakova Vira, Candidate of Psychological Sciences, Senior Researcher of Institute of Pedagogics of the NAES of Ukraine, Institute of Psychology named after G. S. Kostiuk of the NAES of Ukraine, Associate Professor of Tashkent State Pedagogical University, Psychologist, Trainer, Senior Teacher, Consultant, Coach, Kyiv, Ukraine

GENERAL DESIGN AND CONTENT OF “MODELS OF KEY SYSTEMS PSYCHOLOGICALLY DETERMINED FACTORS OF THE STRUCTURE OF PSYCHOLOGICAL READINESS FOR INNOVATIVE ACTIVITY”, THE BASIS FOR FORMATION OF “INNOVATIVENESS”, AN IMPORTANT COMPETENCE OF COMPETITIVENESS OF PERSONALITY

Summary.

The publication presents general design and content of “Models of key systems of psychologically determined factors of the structure of psychological readiness for innovative activity”, the basis for the formation of “innovativeness”, an important competence of competitiveness of personality. The author introduces the structure of the psychological readiness of the personnel of educational organizations for innovative activities at the level of theoretical analysis and generalization of

expert judgments, including the following key system components: 1) Personality factors: “Self-management of the processes of personal activity”; “Solving the problems of innovation”; “Functional state and work capacity”; “Personality traits, their structures and patterns of change”; “Personality creativity”; “Self-actualization and self-development”; “Personal values”; “Pedagogical technologies (knowledge and skills)”; “Psychological technologies (knowledge and skills)”; “Psychological readiness for innovative activities”; 2) Organizational factors: “Psychological atmosphere of innovation”; “Management and support of innovations”; “Innovation strategies”; “Effective interaction”; “Use of technical means”; “Situational-dynamic and specific factors”; “Expertise of innovation activity”; “Correction of innovation activity”; 3) Factors of learning and correction: “Theoretical preparation for innovation”; “Social and psychological training”; “Self-preparation for innovative activities”; “Psychological counseling”; “Psychotherapeutic assistance”.

Keywords: *psychological and organizational development; diagnostic model; correctional and developmental model; personality competitiveness, innovative activity; innovativeness; competence; factors of psychological readiness for innovation; personality factors; organizational factors; learning and correction factors.*

Стаття надійшла до редколегії 20 жовтня 2021 року